

## Şiddete Yönelik Tutumların Özyeterlik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağlılık Duygusu ile İlişkisi \*

Murat BALKIS\*\*, Erdinç DURU\*\*\*,  
Mustafa BULUŞ\*\*\*\*

### Öz

*Bu çalışmanın amacı, ilköğretim II. kademedeki öğrenim gören öğrencilerin şiddete yönelik tutumları ile aidiyet (okula bağlılık) duygusu, özyeterlik inançları, şiddete yönelik inançlar, medya ve arkadaş grubu ile olan ilişkileri incelemektir. Araştırmanın örneklemini ilköğretim II. kademedeki öğrenim gören, yaşları 11 ile 15 arasında değişen, 257'si kız ve 260'ı erkek öğrenci olmak üzere toplam 517 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplamak için, Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği ve Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Ölçeği kullanılmıştır. Bulgular şiddete yönelik tutumun, şiddete kaynaklık eden nedenlerden medya, arkadaş grubu ve şiddete yönelik inanç ile pozitif ilişkili olduğu, buna karşın aidiyet duygusu ve öz yeterlik inancı ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Bulgular eğitimciler, psikolojik danışmanlar ve veliler açısından ele alınıp tartışılmıştır*

**Anahtar Sözcükler:** Şiddete Yönelik Tutum, Özyeterlik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu, Aidiyet Duygusu

\* Bu çalışma XV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur, 13-17 Eylül Muğla

\*\*Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, mbalkis@pau.edu.tr

\*\*\* Yard.Doç. Dr. Erdinç DURU, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD, eduru@pau.edu.tr

\*\*\*\* Yard. Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi ABD, mbulus@pau.edu.tr

---

---

## **The Relationship Between Attitudes Toward Violence and Self Efficacy, Media, Beliefs Toward Violence, Peer Group and Sense of Belonging to School**

---

---

### **Abstract**

*The purpose of this study is to examine relationships between attitudes toward violence of students in the second level of elementary school and the sense of belonging to school, self efficacy, peer group, media and perceived causes of violence. The sample of the study consists of 517 students (257 female and 260 male) studying at the second level of elementary school. Age range varied from 11 to 15. Attitudes toward Violence Inventory and Perceived Multidimensional Violence Sources Inventory were used to gather data. Results show that the attitudes toward violence are positively related to the media, peer group and belief about violence, while negatively related to the sense of belonging to school and self efficacy. Implications of these findings were discussed for educators, psychological counsellors and parents.*

**Key Words:** *Attitudes Toward Violence, Self Efficacy, Media, Beliefs Toward Violence, Peer Group Sense of Belonging*

## GİRİŞ

1980'li yıllar sonrası Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullardaki şiddet olaylarının medyaya yansımaları iki farklı periyotta değerlendirilebilir. 1990' lı yıllara kadar okul çalışanları tarafından öğrencilere uygulanan şiddet olayları medyada geniş bir yer tutarken, 1990' lı yıllardan sonra okullardaki şiddet olayları, öğrenciler arasında ya da öğrenciler tarafından okul çalışanlarına yönelik şiddet davranışları şeklinde medyada geniş yer tutmaya başlamıştır. Okullarda şiddet sadece Türkiye'ye özgü bir sorun değildir. Alan yazın incelendiğinde okullarda şiddet olgusunun, bazen farklı yapı ve içerikte olmasına rağmen, gerek gelişmekte olan gerekse gelişmiş pek çok ülkenin sorunu olduğu görülmektedir (Astor, Meyer ve Pitner, 2001; Kaufman ve ark. 2000; Shapiro, Burgoon, Welker ve Clough, 2002; Smith, 2003). Okullarda şiddet konusu, ilk kez 1950' li yıllarda çocuk suçluluğu ile ilişkisi çerçevesinde incelenmiş, "Okullarda Şiddet" kavramı 1992 yılında yaygın olarak kullanılmış ve yine bu dönemde okullardaki şiddeti daha detaylı anlamaya yönelik bir dizi araştırma yapılmıştır (Furlong ve Morrison, 1994).

Okulda şiddet davranışları fiziksel yaralama, psikolojik baskı ve mülke zarar verme gibi birçok kasti davranışı kapsar. Bu olaylar sıklık ve şiddet bakımından değişen davranışları da içerebilir; cinayet, silah kullanma, cinsel taciz, kavga, zorbalık, sözlü tehdit ve gözdağı verme, dayak, çete şiddeti, okul yolunda fiziksel veya lafla taciz gibi (Astor ve Meyer 2001). Alan yazını incelendiğinde okulda şiddeti etkileyen faktörlerin; kişilik bozukluğu, dürtüsellik ve hiperaktivite, psikiyatrik rahatsızlıklar, saldırganlık ve madde kullanımını kapsayan kişisel faktörler; aile içi şiddet, çocuk istismarı ve reddi, ailenin madde kullanımı, etkili olmayan çocuk yetiştirme tarzları, evlilik çatışmaları ve aile içi bağların zayıf olmasını kapsayan ailesel faktörler; anti sosyal arkadaş grubu, düşük okul bağlılığı, akademik başarısızlık, büyük okul, çete grupları, izolasyon, akran reddi ve zorbalığını kapsayan akran grubu ve okul faktörü; güç, medyadaki şiddet görüntüleri, silaha kolay ulaşma, cinsiyet rolüne yönelik önyargılar ve kültürel normları kapsayan sosyal ve çevresel-durumsal faktörler olmak üzere beş ana kategoride toplandığı görülmektedir (Verlinden, Hersen ve Thomas, 2000).

Saldırganlığı ve şiddet davranışlarını etkileyen pek çok psiko-sosyal faktör olmasına karşın, bu faktörleri bireysel ve çevresel-durumsal faktörler olmak üzere iki genel başlık altında toplamak mümkündür. Bu pratik ayırım, benzer çevresel düzenlemeler içerisinde, bireylerin niçin değişik süre, sıklık ve yoğunluklarda saldırgan davranışlar gösterebileceklerini ve şiddet eğiliminde olabileceklerini; kişilik özellikleri ile ilgili farklılıklarına rağmen, niçin diğerlerine benzer şekilde çevresel yoksunluklardan etkilenebileceklerini,

şiddet eğiliminde olabileceklerini anlaşılmasına yardım eder. Bununla beraber günlük yaşam içerisinde, bireyin davranışlarını etkileyen faktörler nadiren bu denli yalındır. Bu nedenle okulda şiddet sorunu yeni bir olgu olmamasına rağmen, oldukça karmaşık olarak değerlendirilebilir. Çünkü şiddet birçok faktör ve bu faktörlerin kombinasyonu ile ilişkili olabilir.

İlgili alan yazın incelendiğinde okuldaki şiddetin; kaygı düzeyi ve algılanan sosyal destek (Hill ve ark., 1996), sınırlılık, çalma davranışı, sigara kullanma, zarar verme davranışı, erken yaşlarda cinsel ilişki deneyimi ve sosyal izolasyon (Mitchell ve Rosa, 1979), ebeveyn tutumları (Capaldi ve Patterson, 1996; Hawkins, Arthur ve Catalano, 1995), anne-baba ve çocuk ayrılığı (Wadsworth, 1978), akademik başarısızlık (Denno, 1990), kardeş ve akran grubunun suç eğilimli olması (Moffitt, 1993; Maguin ve ark.,1995) ve çetelere üye olma ile ilişkili olduğu görülmektedir (Battin, 1998).

Yukarıdaki çalışmalara ek olarak, alan yazınında yapılan bazı çalışmalar, özyeterlik inançlarıyla saldırgan davranışlar arasındaki doğrudan negatif ilişkiyi işaret etmektedir (Perry, Perry ve Rasmussen, 1986; Orpinas, 1999). Sosyal öğrenme kuramına göre bir insanın özyeterliği veya herhangi bir alanda başarılı olabilme yeteneğine olan güveni ve inancı iki kritik noktayla birbirine bağlıdır; gerekli bilgi ve becerilere sahip olmak ve bunlara uygun davranışlar geliştirmek. Dolayısıyla, eğer bir öğrenci sosyal problemlerini şiddete başvurmaksızın ve edilgen durumda kalmaksızın çözebilecek bilgi ve beceriler ile bunları uygulamaya koşabilecek gerekli güvene ve inanca sahipse, muhtemelen daha az şiddet eğiliminde olacaktır. Alan yazını incelendiğinde, özyeterlik inançlarının, ergenlerde risk davranışlarının azaltılmasında ve sosyal becerilerin gelişiminde önemli bir psikolojik değişken olarak değerlendirildiği görülmektedir (Bandura 1986, 1991). Perry, Perry ve Rasmussen (1986) saldırgan ve saldırgan olmayan çocukların özyeterlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu rapor etmektedirler. Orpinas'ın (1999) Latin Amerika ve İspanya' da yaptıkları çalışmada, özyeterliğin saldırganlık davranışını öngörebildiği görülmüştür. Konu ile ilgili Taiwo'nun (2004) Nijerya'daki ilköğretim II. kademe öğrencileri ile yaptığı diğer bir çalışmada; özyeterlik inançları, sosyal beceri ve sosyalleşmenin okuldaki şiddet eğilimini öngörmeye etkili değişkenler olduğu rapor edilmiştir. Benzer şekilde, Chung ve Elias'ın (1996) çalışmalarında, düşük özyeterlik, zayıf sosyal beceri ve stresli yaşam olaylarının, problemleri davranışların anlamlı öngörülleri olduğu rapor edilmiştir. Yukarıdaki çalışmaların bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, okullarda görülen şiddet olaylarının en azından bir bölümünün öğrencilerin özyeterlik inançlarıyla ilişkili olması beklenebilir.

Öğrencilerin özyeterlik inançları ile saldırgan davranışları arasındaki negatif ilişkiye benzer bir örüntü, öğrencilerin aidiyet düzeyleri ile saldırgan davranışları arasında da olabilir. Öğrencilerin kimlik kazanma süreci dikkate alındığında, özellikle ergenlik döneminde birey, toplum tarafından kabul edilen alanlarda ve kabul edilen şekillerde bir sosyal grubun parçası olamazsa, bu gereksinimi farklı grup ve ortamlarda doyurma ihtiyacında olabilir (Duru, 2007). Bu çerçeveden bakıldığında, özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde bireylerin sosyal çevreleri ile oluşturacağı bağlar, onların gerek kimliklerini yapılandırırken gerekse var oldukları toplum ve çevrenin anlamlı bir parçası olarak kendilerini algılama yaşantıları açısından önemli görünmektedir (Duru, 2007). Örneğin, Yıldırım'ın (1997) çalışması kız ve erkek Türk ergenlerin, kimliklerini yapılandırırken; aile, arkadaş ilişkileri ve okulu önemli aidiyet kaynakları olarak algıladıklarını göstermektedir. Dolayısıyla son günlerde okullarda görülen "şiddet" olaylarının bir yönünün de, "başarısız kimlik" ve olumlu anlamda "aidiyet duygusu" yokluğu veya düşüklüğü ile ilişkili olabilir (Duru, 2007). Genel olarak bakıldığında, kendisini okulun anlamlı bir parçası olarak algılayan birey, etkileşim süreçlerine daha yüksek oranda katılmakta, grup yaşantıları ve yüksek bağlılık duygusu bireye, psiko-sosyal gereksinimlerini daha yüksek oranda karşılayabilmesi için uygun ortam ve fırsatlar sunmaktadır (Bkz. Osterman, 2000). Yukarıdaki alan yazın ışığında, aidiyet duygusunun bir fonksiyonu olarak okula bağlılık duygusu geliştirmiş öğrencilerin daha az şiddet eğiliminde olabilecekları beklenebilir.

Okulda görülen şiddet olaylarının bir diğer yönü de, medyanın şiddet içerikli programlarının öğrencilerin davranışları üzerine etkisi ile ilişkilidir. Sosyal Biliş Kuramı perspektifinden bakıldığında, çocuk ve ergenlerin saldırgan eğilimler geliştirmeleri sosyal durumlara ilişkin uyum sağlamaya dönük olmayan (maladaptive) bilişsel yüklemeleri, düşünme biçimleri, inançları ve şemalarıyla ilişkilidir (Dodge, 1993). Konu ile ilgili yapılan çalışmaların ortak bulgusu, medyadaki şiddet görüntüleri ile saldırganlık arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Singer ve ark., 1999). Saldırgan modelleri seyreden bireyler daha saldırgan davranışlar gösterme eğilimindedirler (Bandura, Ross ve Ross, 1963; Bandura, 1973). Diğer yandan, şiddet içerikli programlardaki modellerin davranışlarının onaylanmaması, eleştirilmesi ve kınanması saldırgan davranışları azaltmaktadır (Bandura, 1973). Şiddet içerikli program ve şiddet modellerinin bir diğer tehlikesi, şiddetin normalleştirilmesidir. Medyadaki şiddet olayları tekrarlı bir şekilde verildiğinde insanlar şiddete duyarsızlaşabilir ve şiddeti modern dünyada yaşamın zorunlu bir parçası olarak kabul edebilirler (Thomas, 1995).

Yukarıda özetlenen çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, şiddete yönelik olumlu tutum ve inançlar geliştiren öğrencilerin, geliştirmeyen

öğrencilere göre daha yüksek oranda şiddet eğiliminde olabilecekleri beklenebilir. Benzer şekilde, yüksek özyeterlik inançlarının ve aidiyet duygusunun bir fonksiyonu olarak okula bağlılık duygusunun başarılı sosyalleşmenin önemli göstergeleri olabileceği düşünüldüğünde, yüksek özyeterlik inançları ve aidiyet duygusunun daha az şiddet eğilimiyle ilişkili olması beklenebilir. Özetle bu çalışmanın amacı, ilköğretim düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin şiddete yönelik tutumları ile aidiyet (okula bağlılık) duygusu, özyeterlik inançları, arkadaş grubu, şiddete yönelik inançlar ve medya gibi algılanan şiddet kaynaklarıyla olan ilişkileri çeşitli değişkenler açısından incelemektir.

## **YÖNTEM**

### **Araştırma Modeli**

Araştırma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Varolan durum betimlenmekte ve değişkenlerin birbirleriyle ne düzeyde ilişkili olduğu incelenmektedir.

### **Çalışma Grubu**

Araştırmanın çalışma grubunu İzmir ve Denizli illerinde ilköğretim II. kademedeki öğrenim gören, yaşları 11 ile 15 arasında değişen, 257'si kız ve 260 erkek olmak üzere toplam 517 öğrenci oluşturmuştur. Öğrencilerin yaş ortalaması 13.62' dir.

### **Veri Toplama Araçları**

Araştırmada veri toplamak amacıyla Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği ve Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Ölçeği kullanılmıştır.

### **Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği**

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği, öğrencilerin şiddete yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla Blevins (2001) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek tek boyutludur ve öğrencilerin şiddete yönelik tutumlarını betimleyen toplam 11 maddeden oluşan, 4'lü derecelmeli tipi bir ölçektir. Bireylerden her bir ifade için kendilerini 1 (Hiç katılmıyorum) ile 4 (Tamamen Katılıyorum) puan aralığında derecelendirmeleri istenmektedir. Öğrencilerin maddelere verdiği yanıtlar toplanarak toplam puan elde edilir. Yüksek puanlar öğrencinin şiddete yönelik tutumunun yüksek olduğunu gösterir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin olarak sadece görünüş geçerliğine bakılmış, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin analizler bu çalışma ile yapılmıştır.

Birinci araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilen ölçek, Pamukkale Üniversite Eğitim Bilimleri Bölümünde görev yapan üç öğretim üyesi

tarafından tekrar İngilizceyi çevrilmiş, ölçeğin son şekli çeviriler karşılaştırılarak elde edilmiştir. Daha sonra ölçek, 400 ilköğretim II. kademe öğrencisine uygulanmıştır. Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği' nin (ŞYTÖ) güvenilirlik çalışması için iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. İç tutarlılık analizleri incelendiğinde, ölçeğin iç tutarlılık katsayısının .737 olduğu ve ölçekteki madde toplam korelasyonlarının ise .39 ile .53 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için faktör analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, faktör yüklerinin varyansın % 36.8' ini açıklayan 2.943 özdeğerli tek faktör üzerinde toplandığı görülmüştür.

### **Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Ölçeği**

Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Ölçeği (AÇBŞKÖ), öğrencileri şiddete yönelten temel kaynakları belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Ölçek 19 maddeden oluşan, 4'lü derecelmeli tipi bir ölçektir. Ölçekte bireylerden, her bir ifade için kendilerini, 1 (Hiç Katılmıyorum) ile 4 (Tamamen Katılıyorum) aralığında derecelendirmeleri istenmektedir.

Ölçeği oluşturma aşamasında ilgili alan yazını dikkate alınarak şiddetin olası temel kaynaklarının; medya, aidiyet duygusu, şiddete yönelik inançlar, özyeterlik ve arkadaş grubu olmak üzere beş boyutta kavramsallaştırılabileceği belirlenmiş ve ilgili alan yazın doğrultusunda madde havuzu oluşturulmuştur. Alan yazın taraması sonucunda ölçekte yer alan okula yönelik aidiyet duygusu alt boyutunda yer alan maddeler, Willms (2000) tarafından geliştirilen Okula Yönelik Aidiyet Ölçeği'nden alınmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmasına yönelik olarak yapılan analizlerde ölçeğin iç tutarlılık katsayısının .60 olduğu rapor edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacı ile yapılan analizler sonucunda, ölçeğin tek boyutlu olduğunu göstermektedir (Willms, 2000). Ölçeğin özyeterlik alt boyutunda yer alan maddeler, Cook ve ark.(1999) tarafından geliştirilen Okulda Özyeterlik Ölçeği'nden alınmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının .83 olduğu rapor edilmiştir (Cook ve ark. 1999).

Birinci araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilen iki ölçek, Pamukkale Üniversite Eğitim Bilimleri Bölümü'nde görev yapan üç öğretim üyesi tarafından tekrar İngilizceyi çevrilmiş, ölçeğin son şekli araştırmacılar tarafından çeviriler karşılaştırılarak elde edilmiştir. Diğer üç alt boyutla ilgili maddeler için, birinci araştırmacı tarafından otuz maddelik bir madde havuzu oluşturulmuş, beş öğretim üyesi ve bir psikolojik danışmandan oluşan grup, maddelerin ilgili alt boyutlarla ilişkisini görünüş geçerliğine bakarak belirlemiştir. Hakemler tarafından uygun olarak değerlendirilen yirmi madde ölçeğe alınmıştır. Daha sonra ölçek, diğer iki ölçekle birlikte 400 ilköğretim II. kademe öğrencisine uygulanmıştır.

Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Ölçeği' nin yapı geçerliliğini test etmek için faktör analizi yapılmıştır. Araştırmada ölçeğin birbirinden ilişkisiz faktörlere ayrılması beklentisi, Varimax dik döndürme tekniği kullanılarak incelenmiştir. Analizler sonucunda madde toplam korelasyonları .30'un altında olan 13 madde atılmış, ölçekte kalan maddeler üzerinde analiz tekrar edilmiştir. Uygulama sonucunda faktör analizi incelendiğinde, toplam varyansın %20.243'ünü oluşturan 3.846 özdeğerli (eigenvalue) birinci faktör (Özyeterlik) , yine toplam varyansın %12.107' sini oluşturan 2.30 özdeğerli ikinci faktör (Şiddete yönelik inanç) , toplam varyansın %7.669' unu oluşturan 1.45 özdeğerli üçüncü faktör (Medya), toplam varyansın % 5.745' ini oluşturan 1.09 özdeğerli dördüncü faktör (Arkadaş grubu) ve toplam varyansın % 5.118' ini oluşturan .92 özdeğerli beşinci faktör (Aidiyet duygusu) bulunmuştur. Beş faktörün birlikte toplam varyansın, % 50.883'ünü açıkladığı, faktör yüklerinin ise .478 ile .780 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçekteki beşinci faktörün, özdeğerinin 1'in hemen altında olması bu faktörü ayrı bir boyut olarak kabul edilip edilemeyeceğini düşündürmektedir. Thompson (2004) faktör belirlemede sıfır'dan büyük özdeğerlerin "en güçlü düşük sınır" olarak kabul edilebileceğini ve faktörün toplam varyansı açıklama gücünün de dikkate alınabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, veriler üzerinden elde edilen .92 özdeğerli faktör, ölçeğin bir boyutu olarak varsayılmıştır. Ölçek üzerinde açımlayıcı faktör analizi yanında, doğrulayıcı faktör analizi de yapılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizleri sonucunda uyum indeksleri,  $\chi^2 = 653.75$  (df = 142, p <.001), ( $\chi^2/df = 4.6$ ), RMSA = 0.08, RMR = 0.13, ARMR = 0.063, GFI = 0.85, AGFI = 0.80 ve CFI = 0.90. olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçeğin faktör yapısını doğrular niteliktedir.

Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Ölçeği'nin güvenilirlik çalışması için iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin beş alt boyutunun iç tutarlılık analizleri incelendiğinde; Medya alt ölçeğini için .624, Arkadaş grubu alt ölçeği için .620, Şiddete Yönelik İnanç alt ölçeği için .613, Aidiyet Duygusu alt ölçeği için .524 ve Algılanan Özyeterlik alt ölçeği için .707'lik değerler bulunduğu görülmüştür.

### **Kişisel Bilgi Formu**

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Bu bilgi formunda Öğrencilerin, cinsiyet, yaş ve şiddete başvurma sıklıklarına ilişkin sorular bulunmaktadır.

### **İşlem Süreci**

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının uygulamaları 2005-2006 öğretim yılında, İzmir ve Denizli illerinde ilköğretim II. kademe öğrencilerine,



sınıf ortamında ve ders saatinde sınıfta var olan öğrencilerden gönüllü olanlara yapılmıştır. Uygulama süresi yaklaşık olarak 20 dakika sürmüştür.

## BULGULAR

### Şiddete Yönelik Tutumun Algılanan Şiddet Kaynaklarıyla İlişkisi

Şiddete yönelik tutumun algılanan şiddet kaynakları ile ilişkisini test etmek için korelasyon katsayıları hesaplanmış ve elde edilen bulgular Tablo 1' de sunulmuştur.

**Tablo 1.** Şiddete Yönelik Tutum ile Algılanan Şiddet Kaynakları Arasındaki Korelasyonlar

	Şiddet Kaynakları				
	Arkadaş	İnanç	Medya	Aidiyet	Özyeterlik
Şiddete Yönelik Tutum	.532	.554	.457	-.320	-.149

\*\*p<.001, \* p<.01

Tablo-1 incelendiğinde, şiddete yönelik tutum ile medya arasında  $r = .457$  arkadaş grubu arasında  $r = .532$ , şiddete yönelik inanç arasında  $r = .554$  düzeyinde anlamlı pozitif bir ilişki olduğu; şiddete yönelik tutum ile aidiyet duygusu arasında  $r = -.320$  ve şiddete yönelik tutum ile özyeterlik inancı arasında  $r = -.149$  düzeyinde anlamlı negatif bir ilişki olduğu görülmektedir.

### Şiddete Yönelik Tutum –Cinsiyet

Şiddete yönelik tutumun cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için t testi analizi yapılmıştır. Analizler, erkek öğrencilerin şiddete yönelik tutum puan ortalamalarının ( $\bar{x} = 11.0$ ) kız öğrencilerin puan ortalamalarından ( $\bar{x} = 9.9$ ) daha yüksek ve farklılaşmanın  $p < .001$  düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Erkek öğrencilerin şiddete yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

### Şiddete Yönelik Tutum – Yaş

Şiddete yönelik tutumlarının yaşa göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için, tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar, öğrencilerinin şiddete yönelik tutum düzeylerinin yaş değişkenine göre farklılaştığını göstermiştir [ $F(5,511) = 4.145, p < .01$ ]. Farklılığın kaynağını tespit etmek için Tukey testi analizi yapılmış ve analiz sonuçları, farklılığın 15 yaş grubunda yer alan öğrencilerin şiddete yönelik tutum ortalamalarının, diğer yaş grubundaki öğrencilerin tutum ortalamalarından daha yüksek olmasından kaynaklandığını göstermiştir. Yaş arttıkça şiddete yönelik tutumum da arttığı görülmektedir.

### **Şiddete Yönelik Tutum - Şiddete Başvurma Sıklığı**

Öğrencilerin şiddete yönelik tutum düzeylerinin, okulda karşılaştıkları problemleri şiddete başvurarak çözmeyi tercih etme sıklığına göre farklılaşmış ve farklılaşmadığını test etmek için tek yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar gruplar arasındaki farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermiştir [F (2, 514) = 36.680, p<.001]. Farklılığın kaynağının tespiti için Tukey testi analizi yapılmış, sonuçlar farklılığın okulda karşılaşılan problemleri çözmede şiddete başvurma sıklığını “her zaman”, genellikle, “ara sıra” ve “nadiren” olarak belirten öğrencilerin puan ortalamalarının, okulda karşılaşılan problemleri çözmede şiddete başvurma sıklığını “hiç bir zaman” olarak belirten öğrencilerin şiddete yönelik puan ortalamalarından daha yüksek olmasından kaynaklandığını göstermiştir.

### **Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları - Cinsiyet**

Algılanan şiddet kaynaklarının, öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmış ve farklılaşmadığını test etmek için t testi analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo-2’de sunulmuştur. Tablo-2 incelendiğinde algılanan şiddet kaynaklarının cinsiyet değişkenine göre farklılaştığı görülmektedir. Analiz sonuçları, erkek öğrencilerin şiddet kaynaklarından Medya, Arkadaş grubu ve Şiddete Yönelik İnanç alt boyutlarındaki puan ortalamalarının, kız öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu ve farklılaşmanın .001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. Sonuçlara göre ayrıca, kız öğrencilerin Aidiyet Duygusu ve Özyeterlik İnanç alt boyutlarındaki puan ortalamalarının, erkek öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğunu ve bu farklılaşmanın ise sadece Aidiyet Duygusu alt boyutunda .01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

**Tablo-2.** Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynakları Puan Ortalamaları Standart Sapmaları ve t Değerleri

ŞİDDET KAYNAKLARI / CINSİYET	n	$\bar{X}$	ss.	Sd	t Değeri	Önem Düzeyi
Medya	Kız	257	3.25	.75	515	-5.573
	Erkek	260	3.73	1.16		
Arkadaş Grubu	Kız	257	3.40	.96	515	-4.916
	Erkek	260	3.89	1.30		
Şiddete Yönelik İnanç	Kız	257	4.66	1.32	515	-3.729
	Erkek	260	5.15	1.59		
Aidiyet Duygusu	Kız	257	12.38	2.71	515	2.908
	Erkek	260	11.68	2.76		
Öz yeterlik	Kız	257	16.18	2.59	515	1.777
	Erkek	260	15.75	2.84		

\*\*\*p<.001, \*\*p<.01

### Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynaklarının Şiddete Yönelik Tutumu Yordama Gücü

Şiddete kaynaklarının şiddete yönelik tutumu yordama gücünü test etmek için çoklu regresyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo-3' de verilmiştir.

**Tablo-3.** Algılanan Çok Boyutlu Şiddet Kaynaklarının Şiddete Yönelik Tutumu

Değişkenler	B	Standart Hata <sub>B</sub>	$\beta$	T	p
Sabit	6.663	.809		8.23	.000
Medya	.389	.105	.80	3.71	.000
Arkadaş Grubu	.634	.090	.10	7.04	.000
Şiddete Yönelik İnanç	.575	.073	.09	7.89	.000
Aidiyet Duygusu	-.140	.034	.07	-4.13	.000
Öz Yeterlik İnanç	-.060	.033	.03	-1.82	.069
<b>R= .667</b>	<b>R<sup>2</sup>= .445</b>	<b>P = .001</b>			

Tablo-3 incelendiğinde, şiddet kaynaklarının birlikte, şiddete yönelik tutumu yordayabildiği görülmektedir (R=.667, R<sup>2</sup>=.445, p<.01). Şiddet kaynakları birlikte, şiddet eğilimini yordamada toplam varyansın % 44.5' ini açıklamaktadırlar. Standardize edilmiş regresyon katsayısına göre yordayıcı

değişkenlerin şiddete yönelik tutum üzerindeki görece önem sırası: medya, arkadaş grubu, şiddete yönelik inanç, aidiyet duygusu ve özyeterlilik şeklindedir.

### **SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER**

Bu araştırmada, ilköğretim II. kademedeki öğrenim gören öğrencilerin şiddete yönelik tutumları ile algılanan şiddet kaynakları arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bu değişkenlerin şiddete yönelik tutumu ne düzeyde yordadığı araştırılmıştır. Araştırma kapsamında ayrıca, şiddete yönelik tutumun bazı psiko-sosyal değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da araştırılmıştır. Araştırma sonucunda şiddete yönelik tutumun, şiddet kaynaklarından medya, arkadaş grubu ve şiddete yönelik inanç ile pozitif, aidiyet duygusu ve özyeterlilik inancı ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür.

Araştırma bulguları şiddete yönelik eğilimlerin medyadaki şiddet görüntülerini izleme ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Sosyal Öğrenme Kuramı perspektifinden düşünüldüğünde, saldırganlık davranışı ile saldırgan modeli gözleme arasında ilişki olduğu çeşitli araştırmalarla desteklenmektedir. Bu bulgu medyanın şiddet içerikli görüntü ve programlarının öğrencilerin şiddete yönelik eğilimlerini artırdığını göstermesi açısından önemli görünmektedir. Öğrenciler şiddet içeren programlardan etkilenmekte, modelin gösterdiği şiddetin normalleştirilmesi ve ödüllendirilmesi durumunda, birey tarafından şiddet içeren davranışların yapılma sıklığı artmaktadır (Thomas, 1995).

Araştırma bulguları ayrıca, bireyin şiddet eğilimi ile arkadaş grubunun şiddete verdiği değer ve şiddet eğilimi arasında pozitif, aidiyet duygusunun bir fonksiyonu olarak okula bağlılık arasında negatif ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bir diğer deyişle şiddet eğilimi yüksek bireyler, kendilerini okulun anlamlı bir parçası olarak algılamamakta, şiddetin arkadaş grubu içerisinde olumlu bir değer olarak algılanması, bireyin şiddete yönelik eğilimlerini artırmaktadır. Bulgular konu ile ilgili daha önce yapılmış olan araştırmalar tarafından desteklenmektedir (Duru, 2007; Esen, 2003). Grubun şiddet eğilimini artırabileceği konusu alan yazınında oldukça detaylı şekilde tartışılmıştır (Kağıtçıbaşı, 1992). Ayrıca akran zorbalığı üzerine yapılan araştırmalar, akranların olumlu etkisinin yanında, akran baskısının risk içeren davranışları da artırabileceği göstermektedir (Esen, 2003; Helsen ve ark., 2000; May ve ark., 1999). Araştırmaya katılan öğrencilerin kimlik kazanma sürecinde olduğu düşünüldüğünde, bu bulgu daha da anlamlı görünmektedir. Araştırma bulguları, aidiyet duygusu ile şiddete yönelik eğilimler arasında negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Alan yazını incelendiğinde, aidiyet duygusunun bir fonksiyonu olarak okula bağlılık duygusunun sadece öğrencilerin iyilik hali ile

değil, aynı zamanda akademik başarıları ile de ilişkili olduğu görülmektedir (Bonny, Bodtto, Klosterman, Homing ve Slap, 2000; Osterman, 2000). Kendini diğerlerine yakın ve okula ait hisseden öğrenciler daha az risk içeren davranışlarda bulunmaktadırlar (Thomas ve Sandra, 2004). Araştırmalar yüksek aidiyet duygusunun yüksek benlik saygısı, yüksek akademik başarı ve yüksek doyum düzeyi ile ilişki olduğunu göstermektedir (King ve ark., 2002; Pond, 1998).

Benzer şekilde, analiz sonuçlarına göre şiddet eğilimi ile şiddete yönelik inançlar arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Bir diğer deyişle, şiddete yönelik olumlu inanç geliştiren öğrenciler, daha yüksek oranda şiddet içeren davranışlar gösterme eğilimindedirler. Alan yazındaki bir çok çalışma şiddet eğilimini destekleyen tutum ve inançlara sahip ergenlerin bir çatışma durumunda şiddet kullanmadan çatışmayı çözme beceri düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir (Boldizar, Perry ve Perry, 1989). Bu bulgu, şiddete yönelik olumlu yüklemelerin şiddet eğilimini artırdığını göstermesi açısından önemli görünmektedir. Bu sonuçlar gerek Sosyal Öğrenme kuramının, gerekse Bilişsel temelli Psikolojik Danışma yaklaşımlarının kuramsal açıklamalarıyla da tutarlıdır.

Araştırmamızın önemli bir diğer bulgusu, şiddete yönelik eğilimler ile özyeterlik inançları arasında düşük düzeyde de olsa negatif ilişki olduğudur. Bu bulgular özyeterlik inancı yüksek olan öğrencilerin şiddete daha az eğilimli olduğunu göstermektedir (Perry, Perry ve Rasmussen, 1986; Orpinas, 1999). Bireyin şiddete yönelik olumlu inançlarının tersine, kendi yeterliliğine yönelik inançların daha az şiddet eğilimi ile ilişkili olması çalışmanın önemli bir bulgusu olarak değerlendirilebilir.

Sosyo-demografik değişkenler açısından bakıldığında ise şiddet eğilimi düzeyinin; cinsiyet, yaş ve okulda karşılaşılan problemin çözümünde şiddete başvurma sıklığı değişkenlerine göre farklılaştığı görülmüştür. Cinsiyet açısından bakıldığında, erkek öğrenciler kız öğrencilere göre şiddete daha eğilimlidirler. Bu bulgu cinsiyetlere yönelik farklı sosyalleşme süreçlerinin etkisi ile ilişkili olabilir. Bu nedenle bu noktanın araştırılmasına gereksinim olduğu düşünülmektedir. Bulgularımız alan yazınında yapılan diğer araştırmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Pişkin, 2006; Özcebe, Üner, Uysal, Soysal, Polat ve Şeker, 2005). Yaş açısından bakıldığında, yaşça büyük olan öğrencilerin ve okulda karşılaşılan problemlerin çözümünde şiddete başvurma sıklığı yüksek olan öğrencilerin, şiddete yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgular Eke ve Ögel (2006) tarafından yapılan araştırmanın bulgularıyla tutarlılık göstermektedir.

Ayrıca şiddet eğiliminin, şiddete kaynakları tarafından yordanmasına yönelik çoklu regresyon analizi sonuçları; medya, arkadaş grubu, şiddete yönelik inanç ve aidiyet duygusunun şiddete eğiliminin önemli yordayıcıları olduğunu göstermektedir. Özyeterlik inancının ise şiddete yönelik tutum üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir.

Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde; yaşça daha büyük olan, cinsiyet açısından bakıldığında erkek olan, medya ve arkadaş grubunun etkisinde kalan, şiddete anlamlı yüklemeler yapan, okula bağlılık duygusu ve öz yeterlik düzeyi düşük olan öğrencilerin şiddet eğilimlerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Diğer yandan bu çalışmanın bazı sınırlılıklarından söz edilebilir. Birinci önemli sınırlılık, bu çalışmada sadece iki ildeki ilköğretim öğrencilerinden veri toplanmasıyla ilgilidir. Bu nedenle bulgular ancak benzer örneklem için genellenebilir. Bir diğer sınırlılık ÇBŞK Ölçeği ile ilgilidir. Ölçeğin bazı alt boyutlarının iç güvenilirliklerinin düşük olduğu dikkate alındığında, ölçekle ilgili farklı örneklem üzerinde, ölçeğin yapısını güçlendirecek çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bir diğer önemli nokta, şiddet kaynakları ile ilişkilidir. Bu çalışmada kullanılan ölçek beş boyutlu olmakla beraber, bütün olası şiddet kaynaklarını kapsamamaktadır. Şiddet çok boyutlu bir olgudur ve farklı çalışmalarda şiddet kaynakları farklı şekillerde de kavramsallaştırılabilir.

Sonuç olarak araştırmanın bulgularından hareketle aşağıdaki öneriler sunulabilir.

1-Öğrencilerin okula bağlılık duyguları geliştirici sosyal ve kültürel aktivitelere ağırlık verilmelidir. Kendini okulun anlamlı bir parçası olarak algılayan bireyler daha az şiddet eğiliminde olmaktadır.

2-Öğrencilerin yeterliklerine yönelik özyeterlik inançları desteklenmelidir.

3-Şiddet okulda, ailede ve toplumda normalleştirilmemeli, şiddet içerikli programlarda şiddet modelleri ödüllendirilmemelidir.

4- Öğrencilerin şiddete yönelik gerçekçi olmayan inançları açığa çıkarılmalı ve öğrencilerin şiddete ilişkin yeniden zihinsel düzenleme yapabilecekleri grup rehberliği etkinliklerine ağırlık verilmelidir.

5- Öğrencileri şiddete yönelten temel ihtiyaçları saptanarak bu ihtiyaçların sağlıklı yollardan karşılanmasına yönelik önleyici programlar yapılandırılmalıdır.

**Kaynakça**

- Astor, R. A. & Meyer, H. A. (2001). The conceptualization of violence-prone school sub contexts. *Urban Education*, 36 (3), 374-399
- Astor, R. A., Meyer, H. A., & Pitner, R. O. (2001). Elementary and middle school students' perceptions of violence-prone school sub-contexts. *The Elementary School Journal*, 100 (5), 511-527.
- Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Prentice Hall. USA.
- Bandura, A., Ross, D. & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 575-582.
- Battin, S.R., Hill, K.G., Abbott, R.D., Catalano, R.F., and Hawkins, J.D. 1998. The contribution of gang membership to delinquency beyond delinquent friends. *Criminology* 36:93-115.
- Blevins, R. M.(2001),. Attitudes toward violence and reason for living in adolescents with high, moderate and low self esteem. *Unpublished Master Dissertation*. East Tennessee State University
- Boldizar, J. P., Perry, D. G., & Perry, L. (1989). Outcome values and aggression. *Child Development*, 60, 571-579
- Bonny, A.E., Britto, M. T., Klostermarm, B. K., Homung, R.W., & Slap, G.B. (2000).School disconnectedness: Identifying adolescents at risk. *Pediatrics*, 106, 1017-1021.
- Capaldi, D.M., and Patterson, G.R. 1996.Can violent offenders be distinguished from frequent offenders? Prediction from childhood to adolescence. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 33:206-231.
- Chung, H., & Elias, M. (1996). Patterns of adolescent involvement in problem behaviors: Relationship to self-efficacy, social competence, and life events. *American Journal of Community Psychology*, 24, 771-784.
- Cook, T. D., Habib,F., Phillips, M., Settersten, R.A., Değirmencioğlu, S.M.(1999). Comer's School Development Program in Prince George's Country: A theory-based evaluation. *Journal of American Educational Research*, 36(3), 543-597.
- Denno, D.W. 1990. *Biology and Violence: From Birth to Adulthood*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Dodge, K. A. (1993). Social-cognitive mechanisms in the development of conduct disorder and depression. *Annual Review of Psychology*, 44, 559-584.
- Duru, E. (2007). Sosyal Bağlılık Ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 26, 85-94.
- Eke, C., ve Ögel, K. (2006). İstanbul' daki okullarda suç ve şiddetin yaygınlığı 1.Uluslararası Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu. 28-31 Mart, İstanbul.
- Esen, B. K. (2003). Akran baskısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*. 2(3), 65-76

- Furlong, M. J., & Morrison, G. M. (1994). Preventing School Failure, 1045988 X, 38 (3).
- Hawkins, J.D., Arthur, M.W., & Catalano, R. F. 1995. Preventing substance abuse. In Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention: 19, Crime and Justice: A Review of Research, edited by M. Tonry and D.P. Farrington. Chicago, IL: University of Chicago Press, 343-427.
- Helsen, M., Vollebergh. W., & Meeus, W. (2000). Social support from parents and friends and psychosocial problems in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 319-335
- Hill, H. M., Levermore, M., Twaite, J. and Jones, Lauren P. (1996). Exposure to community violence and social support as predictors of anxiety and social and emotional behavior among African American children [Journal of Child and Family Studies](#), 5 (4),320-329
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1992). *İnsan ve İnsanlar*. 7.Baskı. Ankara
- Kaufman, P., Chen, X., Choy, S., Ruddy, S., Miller, A., Fleury, J., Chandler, K., Rand, M., King, A.K., Vidourek, A. R., Davis, B., & McClellan, W. (2002). Increasing self-esteem and school connectedness through a multidimensional mentoring program. *Journal of School Health*. 72 (7), 294-299.
- Maguin, E., Hawkins, J.D., Catalano, R.F., Hill, K., Abbott, R., and Herrenkohl, T (1995.) Risk factors measured at three ages for violence at age 17-18. *Paper presented at the American Society of Criminology*, November 1995, Boston, MA.
- May, D.C., Nichols, J.D. ve Eltzroth, P.L. (1999). Risk behaviors among adolescents in the Midwest: Personal gratification or peer pressure? *Paper presented at American Educational Research Association*, Montreal, Canada.
- Mitchell, S., and Rosa, P. 1979. Boyhood behavior problems as precursors of criminality: A fifteen-year follow-up study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 22:19-33.
- Moffitt, T.E. 1993. Adolescent-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review* 100:674-701.
- Osterman, K.F. (2000). Students' need for belonging in the school community. *Research of Educational Research*, 70, 3, 323-367.
- Özcebe, H., Üner, S., Uysal, D., Soysal, S., Polat, B. ve Şeker, A. (2005). Ankara'da bir ilköğretim okulunda erken ve orta dönem adolesanlarda şiddet algısı ve şiddet davranışının sıklığının değerlendirilmesi. 1. Uluslararası Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu. 28-31, İstanbul.
- Perry, D. G., Perry, L. C., & Rasmussen, P. (1986). Cognitive social learning mediators of aggression. *Child Development*, 57, 700-711
- Pişkin, M. (2006). Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. 1. Uluslararası Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu. 28-31, İstanbul.



- Pond, C. S. (1998). Acceptance and belonging: The promotion of acceptance and belonging within group. *American Journal of Art Therapy*, 36, 81-89.
- Shapiro, J.P., Burgoon, J. D. , Welker, C.J., & Clough, J. B. (2002). Evaluation of the peacemakers program: School- based violence prevention for students in grades four through eight. *Psychology in the Schools*, 39(1), 87-100.
- Singer, Mark I., Miller, David B., Guo, S., Flannery, Daniel J., Frierson, T and Slovak, K. (1999). Contributors to violent behavior among elementary and middle school children. *Pediatrics*. 104 (4 ) 878-884.
- Smith, P. K. (2003). *Violence in schools: The response in Europe*. London: Routledge Falmer.
- Taiwo, A. O. (2004). Psychosocial factors predicting school violence tendencies among students of Tertiary Institutions in Ibadan. *African Journal for the Psychological Study of Social Issues*, 7(2), 220-236.
- Thomas, Sandra P., & Smith, H. (2004). School connectedness, anger behaviors, and relationships of violent and nonviolent American Youth. *Perspectives in Psychiatric Care*. 40, (4), 219-228
- Thomas, E. (1995). Media violence: The search for solutions. *The Momentum*, 26 (1), 47-49.
- Thompson, J. (2004). A Monte Carlo comparison of tests for the number of factors under alternative factor models. Unpublished Doctoral Dissertation, University of California.
- Yıldırım, A. (1997). Gender role influences on Turkish Adolescent' self identity. *Adolescence*, 32, 217-231.
- Wadsworth, M.E.J. 1978. Delinquency prediction and its uses: The experience of a 21-year follow-up study. *International Journal of Mental Health* 7:43-62.